

ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – 416 с., 24 стор. іл.

2. Теоретичні проблеми сучасної етики: навчальний посібник / [Єрмоленко А. М., Ємельяненко Г. Д., Кисельов М. М. та ін.]. – Полтава: ГНПУ імені В. Г. Корленка, 2012. – 232 с.

*Загнітко А. П., Загнітко Н. Г.
(м. Вінниця)*

**МОВНИЙ СВІТ І МОВНИЙ ПРОСТІР
ОЛЕКСИ ТИХОГО:
НЕЗВІДАНИ ГЛИБИНИ РІДНОГО СЛОВА**

Олекса Тихий належить до знакових особистостей в історії України, що пов'язано з його активною життєвою та громадянською позиціями, визначальними чинниками яких слід уважати: 1) відстоювання принципів прав самоідентифікації та самовираження з послідовним національним самовиявом кожної національної особистості; 2) напрацювання напрямів розбудови світоглядних орієнтирів із національно-ментальними домінантами й національно мотивованими життєвими цінностями; 3) правозахисна діяльність за поцінування загальнолюдських цінностей та обстоювання права особистості на вільне вираження думки; 4) активна робота на ниві відродження національно зорієнтованих принципів патріотичного виховання й активізація новітнього навчання поза формалізованою

школою; 5) боротьба за повноцінне функціонування національно-рідної мови як самодостатнього складника функціонування державних інституцій та ін. Для Олекси Тихого рідна українська мова була тим чинником, що єднає тисячолітню історію народу («Роздуми про українську мову і культуру в Донецькій області» та ін.), виявляє його національно-ментальну тяглість і т. ін. Функціонування української мови у власній державі має охоплювати усі сфери життєвої спроможності нації – від адміністративно-керівних, військових структур до освітньо-культурних, мистецько-просвітницьких та інших начал.

У поборюванні прав української мови, її статусної ролі в суспільному та громадянському просторах держави – на той час декоративної Української Радянської Соціалістичної Республіки – Олекса Тихий одним із актуальних завдань убачав у рамках чинних законів усіма силами продіяти активній русифікації усіх сфер життя ((«Редакції газети «Радянська освіта»» [7, с. 24–29]; «Лист до Голови Президії ВР УРСР» [7, с. 42–44], «Зауваження до «Загальних положень Проекту «Основ...»»» [7, с. 45–50] та ін.)), відроджувати питомі українські слова, вирази, словосполуки, граматичні форми. Якщо поглянути на заявлені два аспекти, то перший послідовно окреслено в його різних зверненнях до центральних та регіональних органів влади, керівних структур комуністичної партії, а другий – акумульовано в ретельно зібраних і систематизованих висловлюваннях про мову та її значення в житті народу, які інколи називають так званім «цитатником». У машинописному варіанті його зберіг

краєзнавець Ярослав Гомза, один із активних поборників українсько-державного слова на Донеччині, а згодом цей оригінал передав синові Олекси Тихого – Володимирові. У заявленій праці ретельно відібрано стрижневі фрази з різних праць К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, відомих філософів, знаних громадських діячів, науковців та інших про роль мови в суспільстві, її зв'язок із народом та навантаження у формуванні нації, її повноцінному самовираженні. У «Висловлюваннях про мову та її значення в житті народу» також багато матеріалу з різних законів, інструкцій, постанов центральних органів комуністичної партії Радянського Союзу й комуністичної партії України про роль мови в суспільстві, взаємодію різних культур у суспільстві. У «Роздумах про мову та культуру в Донецькій області» [7, с. 8–22] Олекса Тихий наголошує: «... для мене, для кожного українця мова має стати святиною, найдорожчим скарбом. А для кожного з національних меншостей обов'язково її знати, хоч і не вважати святиною, якою для нього має бути його рідна мова. Так же записано в законах, так говорять письменники, визначні діячі партії, партійні документи», тому О. Тихий прагне пробудити у своїх земляків-українців свідомість належності «до окремішнього українського народу, одного з багатьох братніх слов'янських народів (росіяни, білоруси, болгары, серби, словенці, словаки, чехи, поляки)» і «розбудити приспану любов до рідного краю, його культури, героїчного (хоч і трагічного) минулого» [7, с. 22]. У зверненні до «Редакції газети «Радянська освіта»» автор констатує неприродний стан української мови в сучасній для

нього Донеччині: «В Донецькій області зовсім нема або майже нема українських шкіл та дошкільних закладів, не демонструються художні кінофільми українською мовою, в тім числі українських кіностудій. Бібліотекарі, працівники книгарень, музеїв, палаців культури не знають української мови або зневажають її. Установи та підприємства послуговуються тільки російською мовою. Отже, практично проводиться дискримінація українців Донеччини і, звичайно ж, це веде до зниження рівня культури, моралі», що згодом аргументовано відіб'є у відповідних статистичних даних, що переконливо засвідчують дискримінаційний статус української нації («Трохи статистики» [5, с. 369–383]). Визначальним у такій складній ситуації, лукаво нав'язуваній усіма керівними структурами, є заклик «кожного українця до свідомої праці на користь рідного народу, Батьківщини, України», звертаючись до «кожного неукраїнця області⁴ з закликом: «Будьмо братами! Шануйте, поважайте мову, культуру, традиції народу, на землі якого живете, хліб якого їсте»» [Там само, с. 22]. Такі резюмування Олекси Тихого постають висновковими після ґрунтовного аналізу мовної ситуації в різних школах Донеччини – с. Кіндратівка, с. Мала Іллінівка (м. Бахмут) та ін., що набули російськомовного статусу через упроваджену різними засобами російську мову в освіті, засобах масової інформації, адміністративних

⁴ У всіх цитатах Олекси Тихого збережено авторські вживання граматичних форм, синтаксичних конструкцій, а також правописні особливості.

та керівних органах, формування стереотипу вторинності національно-рідного, мовне відчуження дітей від батьків (див.: Тихий О. Не можу більше мовчати // http://torba.etnoua.info/files/Oleksa-Tyhyj-Ne-mozhu-bilshe-movchaty_2009.pdf (14.12.2016)). Автор конкретно вказує причини переходу шкіл на російську мову викладання: «В Костянтинівці, Дружківці, Артемівську, Слов'янську, Горлівці, Жданові (тепер Маріуполь – А. З.), а може, й у не названих мною містах Донецької області, українських шкіл немає зовсім. У Донецьку, кажуть, є одна (на один мільйон жителів). Дитячих садків українських нема зовсім, навіть в окремих селах стали російськими. Я задавав і задаю собі питання: чому? Відповідь одна: так бажають батьки і діти. А чому так бажають? Бо технікуми, ПТУ, вузи, армія, підприємства, лікарні, крамниці, установи послуговуються російською мовою.

Чи нормально це? На мою думку, ні. Адже німці теж без батога пішли за Гітлером, італійці за Муссоліні і т. д. І поплатились. І батьки, і самі діти поплатяться за свій вибір. Вони не винні, бо не знають, що творять. А не знають, бо цьому питанню мало приділяється уваги, особливо газетами, радіо, телебаченням. Я, наприклад, не чув жодної передачі і не читав у газетах закликів і острого від подібної тенденції, яка суперечить і Конституціям УРСР та СРСР, і марксизму-ленінізму, і просто людяності» [5, 387]. У таких міркуваннях відчутною постає надзвичайна тривога, глибоке переживання за долю українського слова. Основним для автора є власний приклад проти національно-мовного збайдужіння,

адже Олекса Тихий послідовно користувався скрізь українською мовою, відчуваючи часто підтримку, прагнення продовжити українськомовний діалог, інколи – подив, непоодинокими були випадки агресивного несприйняття його позиції. Завершує свій лист-звернення (говориться про кінцівку листа образно, оскільки самого листа не збереглося, а в чернетці, за якою реалізовано публікацію, немає кінцівки), що його О. Тихий вручив працівникам редакції 2 червня 1972 року, низка пропозицій у царині освіти, з-поміж яких знаковими постають: 1) переведення всіх вишів, технікумів, ПТУ, шкіл на українську мову викладання; 2) не приймати вчителем будь-якого предмета людину, що не знає, не шанує української мови та культури; 3) ганьбити тих, хто питає учнів чи студентів, якою мовою вести предмет чи курс, українською чи російською та ін. [Там само. – С. 388–389].

У своєму житті, за спогадами Є. Сверстюка, Олекса Тихий послідовно відстоював право українця користуватися рідним словом: «... непоступливим він був і щодо української мови: маю право! Усі кривляться? І хай кривляться, вони ж – „усі, як один”». Його максималізм був станом душі. І на ту душу він покладав обов’язки. Роздумуючи про можливі форми опору державній політиці і суспільній інерції, він ставить перед людиною мінімальні вимоги, але такі, яких вона повинна неухильно дотримуватися: неучасть в русифікації, збереження мови і традиції, відмова від військової служби за межами України, ведення здорового способу життя. Але ж кожна з цих

вимог передбачає протистояння одиниці – масі!» (Є. Сверстюк. Учитель Тихий [7, с. 130]).

Як пророче звучать його рядки, мовлені ще 24 квітня 1973 року в «Листі до Голови Президії ВР УРСР», особливо сьогодні: «Чи буде Донеччина через 10–20 літ складовою частиною української нації як форми спільності людей, об'єднаних єдиною територією, мовою, внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру? Думається, що не буде, якщо основний елемент духовної культури – мова – буде так інтенсивно витісняватись у всіх сферах життя, особливо в закладах освіти». Не менш переконливо звучать пропозиції, висловлені в цьому документі: «Мені думається, що Президія Верховної Ради УРСР може видати Указ про введення в усіх ПТУ, технікумах, вузах Донеччини викладання українською мовою всіх наук і предметів. Хто не хоче або не може вчитись українською мовою, в силу шовіністичних чи міщанських переконань, хай шукає собі інших вузів чи технікумів в інших краях. Хай в окремих випадках замість доктора наук курс читатиме кандидат чи аспірант, але це конче потрібно. Та й можна сподіватись, що Донеччині в цьому допоможуть Київ та інші області, як це бувало і раніше» [7, с. 44]. Багато хто й у сучасних умовах сором'язливо оминає подібні твердження, а вони акумулюють у собі повноцінне вирівнювання ситуації від самого початку постановня України як повноцінної Держави.

1976 року Олекса Тихий закінчив роботу над рукописом «Мова – народ» із підзаголовком «Висловлювання про мову та її значення в житті

народу», який отримав схвальні рецензії Донецького університету (1976 р.), Донецького інституту післядипломної освіти (1976 р.), а також Інституту філософії АН УРСР (1977 р.), після чого поступив до видавництва «Радянська школа» для включення до видавничих планів. Очевидно, перешкодою цьому став арешт автора. На жаль, майже усі примірники, крім одного – десятого (на цигарковому папері, зникли, гіпотетично можна передбачити, що вони десь і нині перебувають в архівах КДБ). Видавництво «Смолоскип» у 2007 році видало цю книгу з окремими додатками: «Лист до редакції газети «Радянська освіта»» [5, с. 384–389], іменним покажчиком [5, с. 405–414], післясловом О. Зінкевича «При книжку Олекси Тихого» [5, с. 390–393], міркуваннями Володимира Тихого – сина Олекси Тихого «Мова як доля, штрихи до портрету Олекси Тихого» [5, с. 394–403], а також «Лист-звернення організації «Міжнародна амністія» з приводу голодівки О. Тихого» (в перекладі з англійської» [5, с. 404–406]. У післяслові О. Зінкевич зауважує; «Олекса Тихий став першою в Україні людиною, яка зібрала в одинадцяти розділах документи і вислови більш ніж 250-ти авторів» [5, с. 391]. У редакторському упорядкуванні висловлень О. Тихий як упорядник книги прагне максимально зберегти їх достовірність – тому наводить цитати або мовою оригіналу, або ж мовою наявного й досить поширеного перекладу (здебільшого – російською мовою). Структурно книга містить 11 розділів: «Епіграфи» [5, с. 7–10]; «Класики марксизму-ленінізму про національне питання» [5, с. 11–16]; «Документи КПРС, КПУ та радянської влади про мову» 5, с. 17–42]; «Висловлювання діячів КПРС, КПУ та радянської влади

про мову» [5, с. 43–82]; «Тарас Шевченко про мову» (сс. 83–92); «Доля української мови в історичному плані» [5, с. 93–158]; «Письменники, вчені та поети про роль та значення мови в житті народу» [5, с. 159–246]; «Ставлення до мови» [5, с. 247–290]; «Письменники та поети про любов до рідної мови та свого народу» [5, с. 291–322]; «Патріотизм» [5, с. 323–368]; «Трохи статистики» [5, с. 369–383]. Усі вислови послідовно документовано, наголошено ті обставини, ситуації, в яких вони набули свого максимального звучання. Так, уривок зі «Слова над гробом Шевченка» Пантелеймона Куліша містить покликання: «цит. за: «Біографія Т. Г. Шевченка: за спогадами сучасників». – Київ, 1958, ст. 326»: «Немає з нас ні одного достойного проректи рідне українське слово над домовиною Шевченка: уся сила і вся краса нашої мови тільки йому одному відкрилася. А все ж таки ми через його маємо велике й дороге нам право – оглашати рідним українським словом сю далеку землю.

Такий поет, як Шевченко, не одним українцем рідний. Де б він не вмер на великому слов'янському мирові, чи в Сербії, чи в Болгарії, чи в Чехії, всюди він був би між своїми» [5, с. 134]. Подібне звучання висловлення набуває особливої ваги, оскільки розкриває велич генія Тараса Шевченка в загальнослов'янському та загальноцивілізаційному просторі. А те, що Кобзар викристалізував українську мову, надає особливого акценту мудрим словам Пантелеймона Куліша в загальному контексті минулої епохи та сьогодення, що досягнуто через уміле включення роздумів П. Куліша в загальний контекст висловлень.

Говорючи про патріотизм, його навантаження в суспільному поступі окремого народу та народів загалом, О. Тихий пропонує для спостереження глибокі думки В. фон Гумбольдта: «Языку нет ничего равного, кроме духа. Вместе с духом он возводится к божественному началу» [5, с. 359], що й сьогодні функційно навантажені, адже в них наголошено неповторність мови, її вагомість у становленні народу, його духу. Не менш вагомими є пропоновані читачеві сентенції Д. Яворницького з глибин історії козацтва, що майстрово виокремлюють навантаження української мови у формуванні козацького побратимства: «Но всякому, кто бы он ни был, откуда бы и когда бы ни пришел на Запорожье, доступ был свободен в Сичу при следующих пяти условиях: быть вольным и неженатым человеком, говорить малорусскою речью, присягнуть на верность русскому царю, исповедовать православную веру и пройти известного рода учение...

По второму обязательству требовалось, чтобы поступивший в Сичу, если он не был русским, забыть свою природную речь и говорить козацкою, т.е. малороссийскою, речью» (Д. Яворницкий / Эворницкий. «История запорожских казаков», т. 1. С.-Петербург, 1892, ст. 184–185) [5, с. 336]. Від висловлення до висловлення поступово розгортається заявлена в назві розділу тема, набуваючи логічно мотивованого завершення в останніх думках. Посилює звучання лінійно упорядкованих висловів наявність думок не лише знаних вітчизняних (Тарас Шевченко, Амвросій Метлинський, Сидір Воробкевич, Максим Рильський, Павло Тичина та ін.), закордонних

(Олександр Пушкін, Микола Добролюбов, Рабіндранат Тагор, Лев Толстой, Давид Лордкіпанідзе та ін.) майстрів художнього слова, а й численні наукові сентенції, видобуті Олексою Тихим із монографій, науково-популярних видань, навчальних посібників, підручників, що у своїй сукупності посилює аргументованість висловлень, надаючи їм наукової ваги, достовірності, відповідності тій ситуації, яка й покликала до життя висловлення.

У «Слові укладача» [5, с. 4] О. Тихий констатує, що з окремим цитованими в книзі висловленнями та поглядами укладач не згодний, «але для об'єктивності та повноти вніс і їх до книги. Окремі висловлення відверто ворожі українській мові, культурі та самому українському народові, також знайшли собі місце...» і продовжує «Тема про мову та її значення в житті народу практично невичерпна (в житті духовному, мистецькому, виробничому і т. д.)».

Аналізуючи практичну роботу Олекси Тихого над обстоюванням повноцінності українського слова, відродження його природного звучання, слід звернутися насамперед до його «Словника невідповідних нормам української літературної мови слів (чужі слова, спотворені слова, кальки і т. д.)» [9, с. 9–64], історія збереження та оприлюднення якого коротко схарактеризована Л. Огневою [7, 157–159]. Попри арешт автора *Словника*, ув'язнення і тривале перебування в таборах рукопису справді судилася добра доля. Від 1977 року до 2004 року протягом 27 років один – єдиний його примірник переховували й зберігали різні люди (Василь Скрипка, Інна Філіппова), які переживали за збереження рукопису,

поки нарешті тека з матеріалами не була передана до Товариства імені Олекси Тихого. Через 5 років під час Других читань, присвячених Олексі Тихому, як згадує Л. Огнєва, вона «запропонувала присутнім продовжити працю над «Словником» ... і, несподівано, це знайшло відгук ... Володимир Тихий (син Олекси) дав згоду на окреме видання «Словника». Василь Овсієнко взяв на себе редакторські обов'язки, я – виготовлення комп'ютерного макету, а Товариство ім. Олекси Тихого, яке очолює Євген Шаповалов, – фінансування» [Там само, 157–159].

Про *Словник* Олекси Тихого під час його першодруку автор цих рядків уже писав [4, 65–69]. І хоч минуло майже 8 років, можна з упевненістю стверджувати: лексикографічна праця Олекси Тихого не втратила своєї актуальності. *Словник* цікавий не лише в плані простеження еволюції принципів укладання подібного зразка праць, а й у розрізі вагомості дібраного й належним чином упорядкованого матеріалу. Для зручності користувача автор у своїй праці диференціював увесь лексикографічно опрацьований матеріал на три рубрики «Покруч, чуже слово, калька, запозичене слово» (пор., наприклад: *алмаз, алтар, алтарь, аляпувато, амбар, антиномії*), «слова, що відповідають нормам української літературної мови, діалектизми, запозичення» (відповідно: *діамант, алмаз (інструмент), алмаз; віктар, олтар; незграбно, недоладно, грубо, неоковирно; комора, гамазея, шпихлір, сипанець, шопа, амбар; теревені, лясі, баляндраси, балися (точити, правити і т. д.)*) і «Російське слово, за значенням якого підбиралися

покручі, чужі слова, кальки, запозичення» (відповідно: *алмаз, алтарь, аляповато, амбар, антиномии*) [9, с. 9]. Здебільшого до одного мовного покруча автор добирає декілька мовно-українських відповідників, відбиваючи таким чином багатство рідномовного простору: *краска – фарба, красильник, (множина) барви, кольори, рум'янець, краска* [9, с. 51], *лабач – гамазей, гамазея, гамазин, магазей, магазезя, шпизлір, поміст, повітка, шіпка, шіпчина* [9, с. 53] або *марання – мазання, бруднення, каляння, плямування, мазюкання, ляпання, баграння, мазанина, базгранина* [9, с. 58], *мелькання – мигтіння, миготіння, мигання, блискання, майоріння* [9, с. 60]; *метіль – завірюха, заметіль, метелиця, сніговій, сніговійниця, сніговиця, сніжниця, віхола, хуртовина, хурдига, хуртеча, метіль, хвища, замета* (с. 60), *мисленно – думкою, думками, у думці, у думках* [9, с. 61], *мислимий – гаданий, уявний, можливий, імовірний* [9, с. 60]. На жаль, «Словник невідповідних нормам української літературної мови слів (чужі слова, спотворені слова, кальки і т. д.)» Олекса Тихий не встиг завершити (довів лише до літери *М*), тому важко говорити про цілісність його лексикографічної концепції, аналізувати структуру словникової статті за актуальними для словникарської роботи принципами. Більшість із наведених невідповідних нормам української літературної мови слів (чужих слів, спотворених слів, кальок і т. ін.) можна зустріти й сьогодні в засобах масової інформації, і в окремих науково-популярних та навчальних виданнях, що свідчить про талант Олекси Тихого як стиліста, лексикографа, пуриста та як укладача матеріалу помічати ненормативне й

віднаходити у величезному лексичному, граматичному і стилістичному фонді української мови відповідники, сповнені природного звучання, високої сили зв'язки з їм подібними в національно-мовному просторі.

У Принципах побудови *Словника* автор наголошує на тому, що наперед виноситься невідповідне нормам української літературної мови слово: спотворене слово – *стулка, бомага*; калька – *дорослішати, воображало*, чужі слова – *башковитий, любопитство*; запозичені слова, що ввійшли в літературну мову – *ануляція, безбідно*; потім ставляться слова, що відповідають нормам української літературної мови, останніми ж є слова, на основі яких, за тритомним російсько-українським словником, добирались слова-покручі. Тим самим ще раз акцентовано, що *Словник* має опертям відому академічну лексикографічну працю, і тому Олекса Тихий підкреслює практичне значення пропонованої праці: «Словник не є науковою працею, не відкриває чогось нового й майже повністю укладений за тритомним Російсько-Українським словником АН УРСР видавництва «Наукова думка», Київ – 1970 р.». Навіть на засланні О. Тихий продовжував міркувати над словником, переживаючи за отримання чергового тому «Словника української мови: В 11-ти т.» (3 листів до сестри Шури: «Я передплачував «Словник української мови» в 11 томах у книгарні «Подписные издания». Викупив 5 томів. Здається, вийшов шостий – викуплю обов'язково» [7, с. 101]).

Прикметно й те, що Олекса Тихий *Словник* не вважав нормативним і таким, що розрахований на

науковців, редакторів, письменників, оскільки основних користувачів він бачив з-поміж учителів, школярів, а також тих, хто занедбав рідну мову або втратив контакт із нею. Такого зразка праці й сьогодні є вкрай необхідними, тому що уможливають глибинне проникнення в нюансорику слова, його зв'язки з іншими, відображають умонтованість слова в народну пам'ять. Найстрашніше, коли «слова мовчать» (Ліна Костенко), Олекса Тихий свою активну позицію в обстоюванні національно-українського слова та подвижницьку практичну діяльність Олекси Тихого на ниві рідного слова спрямовував на утвердження рідного слова, його розвій. Водночас слід наголосити надзвичайно високий рівень вимогливості автора в доборі відповідників до слів, словосполук і т. ін. у кожній з аналізованих рубрик-ремарок. Своєю змістовою ємністю модель *Словника* є досить вичерпною, вона цілком конкурентна з низкою сучасних подібного зразка словників [1]. Як стверджує Людмила Огнева, голова донецького відділу українок у дев'яності роки ХХ ст. та початку ХХІ ст., у розповіді від 2009 року: «Заявлений словник автор уклав у 1976 році до літери «М» включно, машинопис охоплює 64 с.» (Л. Огнева. Ініціативи Товариства ім. Олекси Тихого [7, 157–159]). *Словник* і сьогодні актуальний, функційно навантажений. Його матеріали мають ширше упроваджуватися в лексикографічну практику під час підготовки подібних словникарських праць, а також викінчено осмислюватися в сучасному просторі, коли надзвичайно важливою постає тяглість національно-мовних лексичних і граматичних норм та ін.

Наскрізний перегляд і прочитання різноманітного матеріалу, над яким працював Олекса Тихий, дають змогу виявити еволюцію його світоглядних позицій, формування усвідомленої позиції у відстоюванні самодостатності української мови, її статусу в суспільстві. Клопітка робота, активна громадянська позиція свідчать про тривогу О. Тихого за українську мову, прагнення автора віднайти щонайвагоміші аргументи на користь не лише вивчення української мови, її знання, але й утвердження в Рідній Державі як повноцінної, повноправної для свого народу. Незважаючи на складність обставин, на постійний пошук ворогів з-поміж тих, хто боровся за своє рідне, національне самовідродження, Олекса Тихий продовжував свою працю – працю й справді подвижницьку не лише тоді, а й сьогодні.

Олекса Тихий аналізував промовисті історичні факти, простежував перебіг подій, що зумовили стан вжитку української мови в сімдесяті роки двадцятого століття, ґрунтовно розглядав кількісно-статистичні показники перепису населення в межах колишнього СРСР, УРСР, Донецької області, водночас визбирував усе те, що руйнувало мелодику рідного слова, засвідчувало прагнення цілої низки «дбайливців» до інтернаціоналізації лексичного фонду усіх мов Радянського Союзу» та запровадження в українській мові невластивих, неприродних для неї форми (підтвердженням тут може бути майже вилучення форми кличного відмінка і поступова заміна формою називного, заборона вжитку літери *т*, нав'язування не властивих українській мові слів та ін.), не кажучи вже про формування спільного термінологічного фонду для

всіх мов колишнього СРСР і под. Навіть сьогодні, на тлі тих сучасних численних нормативно-лексикографічних видань (пор. праці С. Караванського, Р. Зорівчак, М. Білоус, О. Сербенської, З. Терлака та ін.; див., наприклад: Скарбослов: Російсько-український словник маловідомих слів та виразів / Укл.: В. Левун, М. Ляшенко. – К.: Бібліотека українця, 2000. – 324 с.; Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова: Практичний словник-довідник. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 88 с. та ін.), відроджуваних словників початку та першої половини ХХ століття (особливо 30-х років; пор.: Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник. – К.: Обереги, 2006. – 528 с. (перевидання: Іваницький С., Шемлянський Ф. Російсько-український словник, 1918 р., видання відділу народної освіти Подільської Губерніальної Народної Управи. Вінниця. Нова друкарня Пойлішер та друкарня Міського Самоврядування тощо), словник Олекси Тихого приваблює ґрунтовністю висвітлюваного матеріалу, прагненням подати щонайвичерпніше слова, які відповідають нормам української літературної мови, а вже потім навести ті чи ті діалектизми, запозичення. Мовний світ Олекси Тихого притягує своєю еволюцією, прагненням розширити функційно силові вияви української мови. Парадоксально те, що на 26 році Незалежної Української Держави уся спадщина Олекси Тихого надзвичайно актуальна, змінилися лише адресати офіційних звернень. Що ж до унормування лексичного, граматичного та іншого багатства української мови, то тут надзвичайно цінними є і принципи лексикографування матеріалу автором, і

вирізнення ним слів-покручів, оцінка вагомості та цінності звучання рідноукраїнського та ін. Значущим є формування напрямів розширення силового поля українського слова, акумуляція народної пам'яті в ньому. У мовному світі Олекси Тихого простежувано еволюцію – від призбирування історичних фактів, подій про мову, наукового аналізу розвитку української мови, висловлень геніальних дослідників слова, відомих діячів культури та літератури про мову до принципового відстоювання прав національних мов та української мови зокрема, встановлення напрямів повноцінного функціонування в державотворенні. Така діяльність спричинила прагнення Олекси Тихого самостійно зібрати й упорядкувати той численний матеріал, який відбивав напрями й особливості русифікації в усіх сферах суспільного й адміністративного, культурно-мистецького життя. На часі не лише вивчення мовознавчих поглядів Олекси Тихого з глибинним аналізом його мовно-законодавчих, мовно-політичних і мовно-освітнянських пропозицій та ініціатив, а й формування цілісного Експериментально-дослідницького корпусу текстів засобів масової інформації, наукової та науково-популярної, науково-навчальної літератури для встановлення наявності в українській мові зафіксованих ним явищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Береза Т. Мова – не калька : словник української мови [Текст] / Тарас Береза, Ірина Зубрицька, Юрій Зелений. – Львів: Априорі, 2015. – 664 с.

2. Дзюба І. Реставрований час [Текст] / Іван Дзюба // Рукопис : Укр. альм. Спогадів, щоденників, листів, док., світлин: У2-х т. / За ред. І.М. Дзюби. – Київ: Криниця, 2004. – С. 8–264.

3. Загнітко Анатолій. Подих рідного слова [Текст] / Анатолій Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2014. – 236 с.

4. Загнітко А. І воскресне слово... [Текст] / Анатолій Загнітко // Тихий Олекса. Словник мовних покручів [Текст] / Олекса Тихий. – Донецьк: Товариство імені Олекси Тихого, 2009. – С. 65–69.

5. Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу / Упоряд. Олекса Тихий; післяслово О. Зінкевича. – Київ: Смолоскип, 2007. – 416 с.

6. Тихий Олексій І. Роздуми : збірник статей, документів, роздумів [Текст] / Упорядкував Осип Зінкевич. – Балтимор – Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка. – 1982. – 80 с.

7. Тихий Олекса. Не можу більше мовчати [Текст] / Олекса Тихий / Упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. – Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 184 с. (http://torba.etnoua.info/files/Oleksa-Tyhyj_Ne-mozhubilshe-movchaty_2009.pdf (16.12.2016)).

8. Тихий Олекса. Словник мовних покручів. / Упорядник Василь Овсієнко. – Донецьк.: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – 130 с.

9. Тихий Олекса. Словник невідповідних нормам української літературної мови слів [Текст] / Олекса Тихий // Тихий Олекса. Словник мовних покручів. – Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 9–64.

10. Тихий Олекса : думки про рідний Донецький край / Упоряд. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф., Фіалко Є. Б. – Т.1. – Донецьк: ТОВ

«Поліграфічний будинок «Донеччина»», 2012. – 416 с.;
Т. 2 : у спогадах, роздумах, літературі, 2012. – 308 с.

Півень В. Ф.
(м. Дружківка)

ІМ'Я І ЧИН ОЛЕКСИ ТИХОГО ЯК ЗНАК ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

У різні часи за різних умов одні й ті самі філософські, культурологічні, етнонаціональні та інші категорії набувають тих чи інших відтінкових значень відповідно до особливостей об'єктивних обставин історичного часу.

Метою цього тезового допису – аргументовано довести правдивість сентенції, сформульованої в заголовку.

Завданнями – розкрити зміст чотирьох ключових тез, що вказують на провідну роль категорії Гідність у самозреченому житті й протистоянні радянській тоталітарній системі яскравого представника когорти українських правозахисників 70-х років ХХ ст. Олексі Тихого.

Актуальність порушеної проблеми в контексті збройного протистояння російській агресії є самоочевидною.

Предметом дослідження є феномени особистого вияву Гідності Олексою Тихим.

Об'єктом – категорія Гідності у виявах легендарних та справжніх історичних героїв України.